

Igor Škamperle

Kdo sem? Od kod prihajam? Kam grem?

Samoportretne skice ni lahko začeti, ker ti začetek vedno uhaja, te presega. Dolgo časa so stvari pokrajina, odnosi in predvsem ljudje tisti, ki te določajo. Pozneje začneš vanje posegati sam, odkriješ sebe, vendar gre pri tem bolj za dolgotrajno iskanje kot pa za nov rojstni datum, ki naj bi v obliki prelomnice (osebni uspeh, končana šola, prva knjiga...) naznanjal začetek ustvarjalnega obdobja. Po drugi strani pa ravno odkrivanje sebe, ki ga zaznamuje goreča prepričanost v posedovanje »resnic«, omogoča prestopanje lastnega subjektivnega zrenja, s čimer se svet, ki te je prej določal, ne da bi se ti tega zavedal, saj ga doživljaš čustveno in nezavedno, nenadoma razpre: postane neizčrpen izvir vseh mogočih vsebin, neznanka vseh mogočih prihodnosti. Odtlej stopaš naprej tako, da se vračaš, vsakič pa odkriješ nekaj novega. Veliko stvari je že bilo tam, le da tega nisi opazil. Znamenje, da se spreminjamo. »Vse je nično, razen strahovitega preseganja samega sebe«, je – kje drugje kot v svojih dnevnikih! – zapisal Edvard Kocbek.

Zrelo življenje navadno porabimo zato, da svetu, od katerega smo se z ozaveščanjem odtrgali in stopili v individualnost, v »ustvarjanje«, kakor radi rečemo, nekaj vrnemo; da bi od vsega skupaj vsaj kaj razumeli. Nazadnje postanemo del tistih in tistega (sveta, pokrajine, odnosov), ki, morda tudi proti naši volji, določajo in določamo druge, še najbolj tiste, ki zajemajo sapo z velikim čudenjem.

Takrat se spomniš, da si sam nekoč več prejel, kakor zdaj vračaš. Taka so pač občutja, ki te spremljajo. Misliš si, da mora biti tu neka skrivnost, čudna zakonitost ali kaj podobnega, ki najbrž ni povsem objektivna, in da najbrž zaradi tega že od nekadaj velja, da so bili stari časi vedno boljši od sedanjih. Enako učijo vse velike vere, ko pravijo, da je prvo čustvo ljubezen. Vendar ne ljubezen kar tako, marveč nekakšna neparitetna, neenakovredna ljubezen: tista, ki se ji reče hvaležnost.

Do katere pa je potrebno šele priti. Vsak po svoji poti, seveda, zato pač pišemo, slikamo, igramo, pojemo, ljubimo; živimo. Zato smo tu. Pot do hvaležnosti ni tako lahka, kot se včasih zdi. Najbrž je del skrite ali vsaj nam nevidne zakonitosti tudi to, da raste tista prava ustvarjalnost, ki se kreše v spopadanju s snovjo, naj bo to zvok, kamen, jezik ali pa tudi čas in njegova epopeja-zgodovina, iz izbojevanega, ukročenega, osmišljenega trpljenja. »Mille piacer non vaglion un tormento,« je vzkliknil mož, ki je vse življenje – in bilo ga je skoraj za celo stoletje! – ljubil bel kamen in ga klesal kot najbrž nihče v zgodovini. Taka ustvarjalnost se iz lastne nuje preoblikuje v oddolžitve. Je paradoks, če začenaš verjeti v bolečino? Rekli bomo: potrebno je vendar tudi nekaj ravnovesja. In res je tako.

Toda ko gledam nazaj in se sprašujem, kako se nam je zarisovala arena, v katero smo stopali, sanjavi, preplašeni, pa vendar že od nekadaj tudi prepotentni

dečki, si ga nikakor ne morem domisliti, tistega ravnovesja. Doma v slovenski družini, na ulicah prepuščen italijanskemu mestu. Šolo smo imeli lepšo in večjo od Italijanov in tudi za kostonje se oni, vsaj na tistem prvem dvorišču, niso kaj prida zanimali. Bitke, žoga, nagajanje sošolkam, nevarno skakanje prek stopnic, da bi si spet pridobili njihovo naklonjenost ali vsaj najlepših v razredu, vse to se je v glavnem dogajalo med nami, kar pomeni, da je bil teren naš. Obvladovali smo ga. Toda ko smo se v razredu učili razne pesnike in pisatelje, je vedno izpadlo tako, da so slovenski naši in samo naši, medtem ko so Dante, Petrarca, Ariosto, Leopardi in drugi, ki smo jih vzeli pri uri italijanščine, naši, njihovi in sploh od vseh; univerzalni. Od vsega začetka smo bili v neenakopravnem položaju. Da ne govorim o jeziku! Tu bi morali govoriti o desetletjih ganljivega in nadvse iskrenega napora. Vseh, tako učencev kot staršev, učiteljic, ravnateljev in drugih. Kaj vse smo vlagali v to našo govorico, ki pa nas je potem v tistem najbolj kritičnem, hipnem trenutku, ko od nje pričakuješ zavetja tudi v zmedenosti in viharju, ko jo kličeš na pomoč v grehu in prevari, tam nas je pustila na cedilu. Nismo znali preklinjati v slovenščini. Ne spomnim se, da bi svoje vrstnike fašiste kdaj ozmerjali s slovenskimi psovkami, vračali smo jim le njihove lastne. Mnogi Kraševci pa so to znali: iz Saleža, Zgonika, Repna, Trebč... Prihajali so k nam v šolo, zdeli so se nam malo čudni in malo težje so se učili, toda v resnici so bili bolj trdni od nas, mestnih. Identiteta se oblikuje z jezikom. Tudi če se pozneje intimno izražaš v drugačnem mediju, predstavlja jezik nekakšno domovino, bolj kot sam pravopisni jezik pa je pomembna psihologija z vsemi neizrečenimi presežnostmi, ki jih premore določena govorica.

Takrat me je to pomanjkanje vznemirjalo, mučilo, jezilo; pomanjkanje gibkosti, izbire, varanja v lastnem jeziku. Možnost, da odideš in se spet vrneš. Šalamunovi preizkusi so bili pri nas, le nekaj sežnjev od Kopra, nemogoči. Ironija zgodovine, saj so bila tržaška predmestja vedno slovenska, koprška citadela pa nikoli. A tako je. Tudi se ne gre čuditi, če sta v šestdesetih letih (natanko o tem času tudi govorim) Pahor in Rebula vzkipela, ko je v Ljubljani Dušan Pirjevec, med vojno partizanski polit-komisar, nato pa filozof in profesor književnosti, strahovito resno razpravljal o niču. Vzkipela sta, ker se je razdalja med Trstom in Ljubljano izkazala za gromozansko, čeprav je šlo za nesporazum. Govoriti o eksistencialnem niču v času, ko smo bili nekateri lačni besed, pač ni moglo povzročiti drugega kot nesporazum. Pri nas se plemena nismo mogli niti naveličati niti ga zapustiti. Ta »mi« je tu nekoliko posiljen, jasno. Vem pa, da so se prav v teh naših tržaških predmestjih, morda še bolj kot na Krasu, izostreno izražali arhetipi. Zaradi ogroženosti. Rekel bi jim, zelo nestrokovno, slovanski. Morda so bili tudi tipično slovenski, kaj vem. Takoj za našim predmestjem se je v breg raztezal prijeten gozdič s starimi drevesi. Nekatera od teh sem imel izbrana, ker so bila odlično razvejana in vsakega sem posebej imenoval, ne glede na vrsto. Nekoč sem sošolca Cancianija povabil, da sva splezala na Razglednik. Naslednji dan so v razredu šušljali: »Škamperle daje drevosom imena!« Pozneje sva s prijateljem Kajetanom izdelovala loke, puščice, kopja, in medtem ko sva midva vse izdelala iz lesa in kovinskih špic, so italijanski fantje, če so se kdaj pritepli med drevje, nosili s seboj plastično ropotijo. Motrili smo se, njih je bilo seveda več, a kljub temu smo se previdno umaknili drug drugemu. Zmagovali so arhetipi: ulice so bile njihove, drevje naše. Tu, v tem odnosu do poimenovanja, v prisvajanju stvari in vsebine z imeni, ali pa nasprotno, če hočete, v nujnosti, da prostorom, v katerih smo se igrali, vsajamo svojo dušo in duha, jih poustvarjamo, v tem vidim tiste zametke, ki so me povezali z erotiko pisanja in umetnosti. Ti zametki so bili mitološki, umetnost pa alkimistična. Tako jo razumem danes.

V teh razmerjih ni šlo le za konfrontacijo. Italijanščina nam je prihajala pod

kožo, se spojila s čustvi, navdušenji, humorjem, posebnim gledanjem na svet. Geronimo, Custer, Eastwood, vsi veliki junaki Zahoda zame govorijo italijansko. Še vedno. Tudi če se želiš nečemu umakniti, determinante ostajajo. Svetoivanske ulice sem zapustil ob koncu otroštva, toda ko sem se oni dan po dolgem času spet sprehajal po njih, sem bil nemalo presenečen. Ali ni hecno, sem si rekel. Nikoli nisem preveč maral tega svojega Trsta, ki so nam ga ezuli iz Istre še dodatno zatežili, toda v zadnjih letih, potem ko se je unesla strastna prevzetost s psihoanalizo, in to ne katerokoli, ampak ono »ta trdo«, lacanovsko, mi je postalo čedalje večje zadovoljstvo odkrivanje italijanske renesanse in njenih duhovnih tokov. Potem hodim med uličicami – sama imena iz otroštva! – in se zalotim: rojen na via Verrocchio, v šolo na via Caravaggio, za njo via Tintoretto, kjer smo se s sošolkami pod murvami na skrivaj poljubljali. Tam zraven via Botticelli, spodaj pod trgom viale Raffaello Sanzio, ki si ga tista množica niti ne zasluži; zgoraj na Bregu, v prav zares intimnem okolju, via Masaccio, pittore. Hecno, res.

O svojem pisanju tukaj ne govorim, ker literatura nastaja iz tistega, kar nosimo s seboj, kar smo ali bi radi bili. Takrat, ko sem na teh ulicah in dvoriščih še živel, knjig ni bilo na obzoru. Pravzaprav so bile, vendar silno redke, izbrane. Še danes se mi zdijo bistvene. Kugy, na primer. Ali pa Tone Svetina s svojim Ugaslim ognjiščem, Steno in prav zares očarljivimi lovskimi zgodbami. Tako branje me je potem nenehoma spremljalo in ponotranjil sem ga do zadnjega tona. Gre seveda za tisto mitološkost, o kateri sem prej govoril. Temu, da je iz Trsta in kraških pečin rastle navdušenje za gore in gozdove, se ne gre čuditi. To spada v tržaško tradicijo, slovensko in italijansko. Kako se s Krasa hrepeneče oziraš k Julijcem in zaznavaš njihov vonj, je pisal gospod Kugy. Stene, podzemne jame in notranjske gozdnate vzpetine so del primorskega in tudi tržaškega sveta. Lahko bi naštel vrsto ljudi, ki so odhajali tja, med katerimi je bilo veliko umetnikov ali intelektualcev.

Če bi hotel povedati kaj o sebi, bi moral priznati, da me je dolgo navduševala pitagorejska abeceda, ki je sestavljena iz osnovnih prvin, bralna kodicija pa je prišla na vrsto šele pozneje. Veliko sem hodil po hribih in tudi plezal, potem pa kar nenadoma vse skupaj pustil in začel veliko brati. A vse to ni pomembno. Pomembneje se mi zdi, da sem večino stvari, naj gre za plezanje ali za pisanje, počel iz nekakšne notranje posvečenosti, skoraj bi rekel sakralno. Gre za odkrivanje sveta, njegovih skrivnosti, za razkritje čarobne formule. Ali z drugimi besedami: za odkritje zlata. Umetnost je zame alkimija, spreminjanje grobih kovin v kamen modrosti. Kako ga oblikovati, to me zanima!

Seveda moraš v prostovoljni eksil, ki odpira pot v imaginarno, v pesnikovo obljubljeni deželo. Z odklikom nastane prazen prostor, ki ga lahko zapolni domišljija, preoblikovan spomin ali fantastična mitologija, je pa tudi nujni pogoj za vzpostavitev stika s transcendenco. Realna pokrajina je tako presežena, čeprav je tudi ona potrebna. Mislim celo, da se vrača čas, ko bo leposlovno fikcijo v precejšnji meri nadomestila razlagalna, esejistična literatura. V filmski umetnosti je to dokumentarec, ki se čedalje bolj uveljavlja. Ne gre za nekaj novega, saj je podoben pristop k umetnosti poznalo že prednovoveško obdobje.

To sta bila najmočnejša vzgiba, ki še vedno navdihujeta moje pisanje: občutljivost besede in jezika, ki nas povezuje z nečim, kar je »pravo« bivanje. »Resnica«, za katero smo lahko nekoliko bolj ali pa nekoliko manj občutljivi, se izraža v kategorijah, ki jih k življenju priključijo odenki govornice in njenega doživljanja. Pri tem mislim tudi na razsežnost pogleda, ki ga odlikuje neka posebna negibnost. Trajnost. Otroška izkušnja je zaradi tega zelo dragocena.

Tisto drugo pa je prostor svobode; eksil ali popotovanje. Tudi branje je popoto-

vanje. *Nekoč sem užival, če sem hodil naokrog, danes pa z veseljem preždim cele dneve v svoji sobi. Konkretno bi na koncu rad rekel, da sem imel doslej priložnost srečati vrsto razumnih in naklonjenih ljudi. Veliko so mi dali, čeprav se jim to morda ni zdelo. Bil sem premlad in se jim nisem znal zahvaliti. Tudi zato pišem.*

SNEG NA ZLATI VEJI

Matere sošolcev so se silno začudile, ko je sveti Miklavž njemu prinesel lovski nož. Hvalil se je z njim in razlagal, kako bo hodil po gozdu in ga metal v debla. Košarkarska žoga, ja, mogoče rokavice za vratarja pri nogometu, kakšna flavta, tudi to še, toda lovski nož... res čuden Miklavž. Za nameček si je naslednjo leto izbral ročno sekirico. Mame niso razumele, da je tu šlo za nekaj drugega. Že od prvega razreda dalje je rad postaval pred ogromnim zemljevidom, ki je visel na zadnji steni učilnice. Na njem je bilo vse označeno v barvah: hribi, reke, jezera, potoval je med njimi, iskal osamljene predele in ponavljal imena. Z vrha Drašče jih je potem iskal; ali pa le slutil. Kot na primer Snežnik, za katerega ni vedel, ali je tisti vršiček ali ne. In potem Javorniki, gosto smrečje Trnovske planote! November je legel, v zraku je samevala otožnost in kapljice vlage so se nabirale v laseh, ko je gledal na žametne dlani, kako bo nekega dne hodil in hodil, skoz praprot in mah. Globoko v lesu bo imel kočo, posteljo iz kož in skladovnico drv.

Kakšna varnost je bila za Draščo! Notranjost dežele! Čutil je, da je ta klic najbolj njegov in kako se dvojni pogled z Drašče, ki je zajemal Nanos, hribe in mesto, z neko nezdržljivo ločino useda vanj.

»E ja-a!, zdaj so že zadosti veliki!« je rekla gospa Pina, potem ko se je končal roditeljski sestanek. Smučke, smučke!! »Bisogna mandarli sulla neve, che se impari!« Planinsko društvo bo naredilo posebne kape. »A boš znou?« skrbi mam; »... zavijati! Če se ne boš mogu ustavit, se pa nazaj vrž!« Kot da bo s tem rešeno. »Kdaj pa jest, kdaj pa jest!?« – Uboga Janka. »Ti drugo leto, bo oči kupu, zdej si še premajhna!« – In je šla, šolska otročad, andemo a sciar! – Avtobus je odpeljal iz mesta še v noči, gospa Pina s torbami, vozili so se prek zaspane Furlanije, ko se je med golimi topoli levilo sivo jutro, vse do belih smučič pri Sv. Antonu nad Trbižem. V Baiti se mame grejejo, pripravljajo marendo, mularija pa nori na škilift, dol, gor, kako že znamo! – »Mama, ara-qua!« ... S Štenom in Andrejem nikoli niso mogli ugotoviti, kdo je boljši. Še dobro. Poseben vtis pa so mu zapuščale gore. Ni jim vedel imena, toda bile so neznansko visoke, skalnate in zasute s snegom, da se je v sončnih dnevih bleščalo od vrhov. Ob neprestanem živžavu, ki je spremljal take dneve, so se mu vtisnile v spomin kot kratek občutek posebnega miru. Ko je popoldne škilift ob progi nenadoma obstal in je moral uslužbenec na prosoječe poglede otrok večkrat odgovarjati z nemškim naglasom: »Basta, è finito per oggi!« – tisti *oggi* je res zvenel nemško –, se je otrokom zdelo, da je dneva prehitro konec.

»Ciapa il panin,« je čakala gospa Pina, ki je hotela biti poučena o vsakem novem zavoju, ki so se ga naučili. »Mama, guarda come giro!« – In vrstile so se zime. Do Janke je bila gospa Pina posebej prijazna, tako kot je bila tudi Žefka v Podbrdu, morda zato, ker sta obe imeli le sinove in nobene hčerke. Janka je prišla utrujena in premražena v kočo, s prav majhnimi, sposojenimi smučkami, ki pa jih je objemala in imela čisto za svoje. Gospa Pina se je zganila – »Vien qua, Adriana,

vien, povera stella, che te ga fame. Dime, te me vol ben?« Janka pa – »No!« odrezano in gladko, kakor zna otrok.

»Orca-mastela . . . E perché no?«

Perché te son italiana!«

Uboga gospa Pina! Slovensko sicer ni znala, le kako bi, a oba njena fanta, Andrej in Štefan, sta hodila v slovensko šolo. V avtobusu so čakale suhe nogavice, dolga večerna pot, včasih igra z buteljko, kakšna sošolka. *Tudi, tudi!!*

* * *

Šli so v Trento. Bilo je poletje in Janka je, komaj osemletna, prišla na Kriške pode. Vso pot je hodila sama. Potem si je oče hotel ogledati tiste rove in galerije okrog Lepene. Stene nad Sočo so tiho, okamnelo šepetale, pogreznjene v negibnost. Malo je bilo ljudi, vendar je vsa pokrajina pričala o neki veliki prisotnosti. Za vsako hišo je v breg vodila ozka steza, namenjena kdove kam, morda na lišajast, poraščen vrh, ki so mu le še kaka brezzoba usta vedela ime. Na pobočjih je brezčasen hlad poseljeval praznino izkopanih rovov, kjer so, morda z imenom domačega svetnika na ustnicah, med tistimi poslednjimi trenutki, ki jih je bilo toliko kot razsutega kamenja, ostajale nikoli imenovane usode. Jih je bilo na stotine? Tisoče? Mar niso vsi klicali k istim svetnikom!? In te mogočne gore, ki so se, okleščene, neme, mrko starale od sporočila . . .

»Oče!, ko je bila vojska, kateri so bili naši? Kdo je zmagal?« – Na dnu, med vrbovjem, je tekla Soča. Edina, ki se sredi teh gmot ni nikoli ustavila. »Saj se učite v šoli Gregorčiča, ne?« je dejal oče.

– Gregorčič? Ja, seveda . . .

Spominjal se je lanskega leta, ko se je s prosvetnim društvom udeležil izleta v te kraje. Prečkali so Sočo in se ustavili nad Kobaridom, pri Gregorčičevi rojstni hiši na Vrsnem. Mlajše dekcle je zrecitiralo nekaj pesmi in udeleženci so ploskali. Toda ura je šla na poldne, izletniki so bili lačni. *Tržačani!* . . . Vodja izleta je stopil pred zbrane, pripravljen, da zaključi krajšo počastitev spomina, rekoč: »No, to je bil naš kulturni programček! Vem, da že nestrpo čakate na kosilo, zato bomo kar na hitro odšli nazaj v Kobarid. Potem . . .«

Nenadoma in povsem nenadejano se je iz strnjene vrste zbranih oglasila priletna gospa. Stala je mirno, s sklenjenimi rokami pred sabo, v katerih je držala rjavo torbico . . . Potem pa *Mojo srčno kri škropite!*

Ljudje so čudno pogledali. Od kod zdaj to? – »Ja, ne vem, a mislite pesem?« Vodja izleta se je za trenutek zmedel in pogledal k recitatorki. »Ali boš lahko, Loredana? Veste.« se je obrnil k navzočim, »tega ni bilo v programu!«

»Kar dajte, prosim . . . *Mojo srčno kri škropite*. To morate še!« Gospa je stala mirno, gledala je predse k nastopajočim in rahlo prikimala z glavo. Ni ji bilo mogoče ugovarjati. Dekle je pobrskalo po zvezčku, našlo pesem in prebralo še tistih nekaj stihov. Njemu, ki je stal pri kraju, pod pročeljem hiše, kjer so bili vsi zbrani, niso bili razumljivi, kot je bila nerazumljiva megla, ki je pravkar oklepała vrh Krna in iz katere je kazalo, da bo zdaj zdaj začelo rositi. Gledal je v gospo, ki je s komaj zaznavnim premikanjem ustnic počasi sledila branju rimanih besed.

*Mojo srčno kri škropite
po planinskih sončnih tleh,
kakor seme jo vrzite*

In iz nje, glejte, cvetje vzraslo bo, in hčere, zali dečki

brali bodo rože te...

Trenta! Kdaj se je ustavil njen čas! Mar niso oguljeni tramovi po zapuščenih hišah dihali z minulostjo, ki je bila vse bolj večnost? Lesenjače so visoko na planinah kljubovale vetru, prazne, otožne, kot bi žalovale za gospodarjem, katerega že dolgo ni iz doline. Povsod so ostajali sledovi, četudi komaj zaznavni. *Sledovi!* Praznina, nevidna spremljevalka, ki so jo zapuščali ljudje, je temu svetu izrezala globoko gubasto obličje. – Čar, ki postaja lep po hudo težki, zapleteni poti. – Da, tako so govorili. Toda kje so se vsi ti grebeni začenjali? Kam vodijo? Svet, ogromen, je sploh imel kak začetek ali konec!?

* * *

Dnevi, dnevi, urniki in dnevi! Ni veliko pomagalo, če je Tatjana vsako jutro prišla lepa v razred. Ni pomagalo, ker je koža postajala vse težja, ta prostor ga je utesnjeval in ga delal nasilnega. Preveč nasilnega. V manjših gručah so včasih kričali po ulicah, delali zgago po mestnih avtobusih in nalašč govorili slovensko, da so ja vsi slišali. Nekajkrat so se na šolskih tekmovanjih z italijanskimi vrstniki obsuli s čevlji in raznimi psovkami. Koren se je z njimi tepel, njega ni bilo strah. Nekakšna norost je visela v zraku sredi tistih sedemdesetih. Eni so bili komunisti, drugi fašisti, tretji spet nekakšni socialisti, ki Slovencev niso marali, a so se imeli za miroljubneže. Vse pa se je pomešalo z ameriškimi napisi in dolgimi lasmi. Najmlajši so boječe gledali v ta nepopustljivi ritem, kjer ni bilo nobenih pravil in nobenih zakonov. Težka, utrujajoča nezanesljivost je visela v zraku. Že jutri bi se lahko pojavila črna povodenj na ulicah, prižigala motorje in z rokami kvišku tulila na vso moč – *A noi! A noi!* – Še dobro, da je noj tak grd ptič, ves nabuhel, ki še leteti ne zna.

S Tilnom, ki je vselej našel kakšno novo, simpatično domačo besedo, sta še pogosteje blodila po gozdih Drašče. Obirala sta plodove – mokovca in glogovih hruškic je bilo v jeseni vedno polno – in streljala z loki v debela lubja borovcev. Kako dobro so se zapikale puščice! Na dnu suhe votline sta si pripravila ognjišče in včasih kurila v njem do poznega večera. Ognjeni zublji so se ovijali okoli polen in razsvetljevali kamnite stene votline, ki je dišala po dimu in hrapavi, sivi skali. Bila sta prepričana, da jima lica postajajo trda, da se v ognjeni vročini kuje njih trpežnost. Zunaj je brila burja, sivi kožuhi so se poskakujoč z belimi okenci kot plahe sence pomikali med debli, na tleh, ki jih je prekrivala tanka, morda kak centimeter debela snežna odeja, pa so se križale drobne kopitaste sledi.

Tu, sredi mrzlega zimskega drevja, so se spajali vsi pričakovani prostori: ledena Sibirija, kanadski kožuholovci in ta mali košček Krasa, ki je donel z decembrsko burjo. Le ena stvar je važna, sta ponavljala s Tilnom: *da gre zares!* Zdelo se je, da tista resnično nevarna pošast ne živi v gozdu, ampak je divji gozd zaščita pred njo, vsaj tako sta gledala z grebena na mesto, ki je ležalo čez pol zahodnega obzorja.

Bilo je jasno, da se bosta morala lotiti plezanja. Tistega pravega, preko sten in prepadov. Kjer so gore najbolj drzne in se življenje nevarno zaziblje v svojih možnostih. Le čas je ostajal ujet, kakor na otoku, ki pomorščaka ne spusti na pot. *In šola, joj!* Kugyjeve knjige so bile še vedno edine! V spisih tega dobrodušnega možakarja so se gore, prepolne občutljivosti, spreminjale v pesem in blagoslov. Le tu so se vrstili dnevi, tedni, letni časi...

»A se ne zavedaš, da šola zaradi tega trpi!« je sitnarila mati. On pa nazaj: »Le kako naj berem Manzoniya in Tassa (kateremu so v razredu pravili Torkvat Jazbec, družbo pa mu je delal Gigi Murador), če me ne zanima!«

Skoraj ni minil mesec, da ne bi bilo treba na kakšno manifestacijo, zdaj proti temu, zdaj proti onemu. Na ulicah sta ga prežemala prevzetnost in nasilje, živčnost, potem pa še vsi tisti vlaki z Orienta in Bizanca, da človek res ni vedel, kam bi se dal. Fašisti so na slovensko šolo, kamor je hodil, postavili bombo. *Katastrofa!*, kajti doza, naperjena na dvanajsto uro opoldne, je bila velikanska. Hišnik Bonelli jo je pravočasno našel in preprečil eksplozijo. Toda fašisti so podvig čez nekaj tednov ponovili, tokrat simbolično, z manjšo zadevo in vžigalno vrvico, tako da je neke noči, ko so ljudje še spali, res naredilo – *boom!* Slišal je glas očeta, še v polsnu, tik pred prvim svitom, ki je na hodniku po telefonu govoril s stricem iz Kopra: »Ja, ja, je počla ... Gor so pripravljene, Nanos in Vremščica sta polna raket!« Zdelo se mu je, da ima kamen v grlu in ne more govoriti, le mamo je pri zajtrku vprašal, če šola še stoji. »Seveda, nič se ne boj! Bodo že tako naredili, da bo prav!« Mama je zmeraj vse razumela. Nad Svetim Ivanom se je prebudil oblačen dan.

Nekaj zaporednih dni po tem dogodku so strnjene ulice vzklikale v množici teles. Bil je med njimi, ko so od ceste do ceste ustavljali promet, z neko čudno zmesjo strahu in občudovanja je gledal starejše vrstnike, dijake, študente, ki so si upali glasno dvigovati stisnjene pesti. Eni so zahtevali pravico, drugi boj. *Zdrobili bi to mesto in njegovo golazen ...* Hotel jim je biti podoben, toda po drugi strani si je želel pobegniti nekam, v svojo notranjost, med gozdove, kjer ga ne bi nihče našel.

Ne, ni se mogel učiti slavospevov velikanom kulture. Ne sredi tega laškega direndaja. Dvojnost šole in ulice je bila pretežka, prezahtevna, da bi jo lahko obvladal. Drugače je bilo edinole s Homerjem, mogoče zaradi dobre profesorice. Tam je včasih začutil oddaljene, nevidne svetove, v katerih so se prepletala preprosta čustva – ljubezen, junaštvo, pogum. In nad vsem neka magična mirnost, mogoče po zaslugi bogov: *morje, zrak, otoki, suha zemlja ...* Seveda jih za oceno nikoli ni znal razložiti, toda čutil je, da bi tam lahko živel. Spomladi so šli s šolo na ekskurzijo. *Historia, magistra vitae!* Zapomnite si to! ... Voditeljica izleta jih je zbirala v vrsto in dvigala prst: »Otroci, dajte mir! Poglejte ta kip, to je velika umetnina!« Buljili so v posiveli kip, ki je bil na vrhu posran od golobov, za uhlyji pa so se nabirali strdki.

Čeprav vsakdanja, je bila šola daleč. Še slovenske slovnice se mu ni dalo učiti, vseh tistih sklonov, gor in dol z vsemi posebnostmi, in govoril je, kot so mu besede same prihajale na jezik. Kako vse drugačen je bil gozdni požar, nekje za Draščo, ki sta ga s Tilnom doživela od blizu. Tilen bi se bil skoraj ves opek. Suho borovje se je cvrlo in občasno izbruhnilo v velikanskih ognjenih zubljih, dim pa je na široko preplaval gozd. Narava se je spopadla in čutila sta, kako naravna ujma ljudi zblizuje. Bila sta tam še pred gasilci in rinila blizu, čisto blizu, da so jima obleke in lasje še dolgo dišali po ožganem. Videti ogenj, kako divjã po gozdu kakor pobegla žival, to je bilo doživetje! Saj je hotel navsezadnje ves čas le to, da bi mogel izkusiti nekaj izvirnega, kar bi mogel sam oblikovati, izraziti, izpisati, sprožiti moč, ki bi jo dokazoval najprej sebi. Mogoče je bil Tilen preprostejši: nekega dne je prišel s pestjo nabranih fičnikov, nekaj sta še dodala in potem odšla v trgovino. Prodajalec na alpinističnem oddelku je čudno gledal in meril vrv; denarja je bilo dovolj za enaindvajset metrov in pol. »Naj vama bo,« je rekel, in pomeril do konca – »dvaindvajset.« Kako lepo je bilo pestovati rdečo, čisto ta pravo, plezalno vrv! Oče se je smejal; da bo prišla prav za avto vleč! Nato je silil v mamo, naj mu kupi kline. »Ampak glej, da jih ne boš nikoli zares rabil!« je rekla, ker se ni mogla upirati.

Potožila je zdravnici Mašeri, ki je na društvu prosila Janka in Iztoka, naj vodita tečaj. Učili so se vozlov, prijemov, vsega. Na Drašci sta potem sama zabijala kline v apnenčasto skalo in najlepše je bilo vonjati po kamnu dišeč, rabljen ukrivljen klin. Tak, uporabljen, je daljal neznanški občutek izkušenosti. Plezarija, to je vendar nekaj več kot zgolj nabijati žogo; človeka zahteva in odhaja v zgodbe, velike, pustolovske zgodbe. On bo v življenju pustolovec! Plezalec. Popotnik.

* * *

Mesto v zalivu je bilo razbeljeno in se cvrlo od pasje vročine. V prvih popoldanskih urah, ko je žgoče sonce najvišje, je med ulicami vse zamrlo. Gosta sopara se je razlezla po razkuhanem nebu in pritiskala na stavbe, pločnike ter jih oklepala z dušečim, bledim, komaj zaznavnim megličevjem. Okna na hišah so bila zaprta in priprta s polknicami iz starega, luščastega lesa, na katerem je barva odpadala. Razgreto zidovje je molčalo in skozi zrak ni zapihal niti sveženj sape. Če bi se kdo ob tej uri znašel na pločniku, hodeč brez posebnega namena, bi se sam sebi zazdel podoben tujemu popotniku, na katerem se lepijo oči in je najbrže zgrešil kraj. Le od časa do časa je po cesti prihruamel mestni avtobus – slišati ga je bilo od daleč! – ki je na plažo, tam na koncu, kjer je mesto izginjalo v dolgem, zimzelenem drevoredu, vozil gručo prepotenih teles. Z brisačo v torbi se stiskajo v gneči in nastavljajo obraz soparnemu vetru, ki piha skozi odprto okence vozila.

*Dalla scontrosa grazia . . .
i se mena all'ingombrata spiaggia*

Intorno, un'aria strana, tormentosa, l'aria natia. *Ma sliši*, kako je gor, z Jugoti? . . . Kje si že, na gozdarski . . .!? In kaj je to za ena šola? Boš rezal drevesa? Čo, ti rečem, pridejo ti Jugoti dol, da smrdi ves Borgo Teresiano. Mi pravi ena punca, da mora vsaki bot, ko grejo ven iz botege, pošpricat z deodorantom. In pole, kupujejo tiste monade, dej dej . . .

– Ja, saj veš, kako je, rečem. Gor ni kave, Jugoslovani pa jo zelo radi pijejo. Kdor je v Beogradu brez kavice, je, kakor da bi bil v Trstu brez avta. – *Magari jo kuhajo brez makinete?*, reče on. – Seveda, odgovorim.

Ke, škifo! . . . Sicer je pa zdaj tako, da politiki šparajo, rečem. So hudi časi. Se bojijo, da bo Tito kmalu umrl.

Ja, ja, smo čuli. Ma!, ne znam kaj rečt . . . In ti Talijani komaj čakajo, *ke štronci!* Ti povem, grem delat eno kaminado zadnji bot po Akvedotu in jih najdem tam . . . v črnih srajciah, z unimi, kaku se reče, katenami . . . – *Istria xe nostra! Fora i slavi, magnamerda!!* – Ah, pusti!! rečem . . . Ma ja, sej znam, so mona, ne znajo ke sedet na tistem suzukiju in gledat v tla! – Spomnil sem se Tomaža, zaverovanega v samoupravljanje, on je pravil – pusti! Italijani pač, zmeraj lačni in jezični!

Na razgreto obalo pljuskaajo valovi temnega morja. *Morje!* Čudovita, blažena voda! Potunkam se vanjo, čofotam, da mi gostota oblije odprte oči in ližem na ustnicah slan okus. *Voda*, kot krst, iz nje začenjaš živeti vedno znova, nanovo. – Pridi!, me nekdo pokliče, gremo pogledat do konca škojov, če so kakšne mule! . . .

Ma glej! . . . nisi ti gor, v Sloveniji ali kje že . . . Smo čuli, da plezaš! – Laura je vsa razgreta. Svetle kopalke ima in pod njimi mlade, jedre, lepo stoječe prsi. Ob sebi ima flaškico, na friz!, s katero se občasno pošprica, da jo sonce bolje opeče. Tako ji ni treba v vodo. Tista, ki je bolj zagorela, tista je lepša: *ma tukaj so vse lepe!* . . . *Fino* sonce imate, jo pozdravim, saj sem je pravzaprav vesel. – Ma vidga,

govori že po ljubljansko! mi odvrne. – To ni ljubljansko, Laura. – Ben dej, malo razlike! Ti ne znaš, però, da smo bili tudi mi na Triglavu! – A res, kdaj? vprašam. – Ja, ja, smo šli s celo klapo. Je pisal tudi Primorski. Ti rečem, en krasen dan, res lêpo, zelo lêpo. Ke fadiga però za pridet gor, nisem mogla več, vidi! Menomal, da nas je bilo dosti, čene a-ra, ne vem, kako bi šlo. Komunkue, prijazno me pogleda, vidi, ki Slovenija je lepa-e, res lepa! – Ma ne, Laura... – Prideš danes na šagro v Ricmanje? Mi gremo, *mi vsi*...! *Ja, mi vsi*.

Včasih je bilo težko razumeti, toda postopoma sem se bil plezanju prilagodil, zmogel včasih tudi hude razkorake in naenkrat mi je postalo lažje premagovati čeri razkosane brazde. Končno sem bil tudi sam iz iste soli. Le včasih sem imel občutek, da je soli preveč in je srce otopelo temu ljudstvu. Mar ni bilo rečeno, da bo ljudem sojeno za vsako prazno besedo, ki jo bodo izgovorili? *Zakaj po svojih besedah boš opravičen in po svojih besedah boš obsojen.*